Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
JULIANE KOKOTT
föredraget den 11 juli 2019[1]

Förenade målen C-355/18–C-357/18 och C-479/18

Barbara Rust-Hackner (C-355/18)
Christian Gmoser (C-356/18)
Bettina Plackner (C-357/18)
mot
Nürnberger Versicherung Aktiengesellschaft Österreich
(begäran om förhandsavgörande från Landesgericht Salzburg (Österrike))
och
KL,
LK,
MJ,
NI
mot
UNIQA Österreich Versicherungen,
Allianz Elementar Lebensversicherungs-Aktiengesellschaft,
DONAU Versicherung AG Vienna Insurance Group (C-479/18)

(begäran om förhandsavgörande från Bezirksgericht für Handelssachen Wien (Österrike))

”Begäran om förhandsavgörande – Direktförsäkring (livförsäkring) – Direktiven 90/619/EEG, 92/96/EEG, 2002/83/EG och 2009/138/EG – Uppsägningsrätt – Utebliven eller felaktig information om villkoren för utövande av denna rätt – Huruvida uppsägningsrätten upphör att gälla – Rättsföljder av uppsägningen”

I. Inledning

1. Under vilka omständigheter och inom vilken tidsfrist kan en försäkringstagare säga upp ett livförsäkringsavtal med hänvisning till utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten?

2. Enligt de tillämpliga bestämmelserna i försäkringsdirektiven har försäkringstagaren rätt att säga upp ett livförsäkringsavtal inom en kort tid från det att avtalet ingicks. Försäkringsgivaren ska därvid innan ett avtal ingås lämna tillräcklig information om denna rätt.

1 Originalspråk: tyska.

3. I förevarande mål, vilket grundas på fyra beslut att begära förhandsavgörande från två österrikiska domstolar, efterfrågas i huvudsak ett klargörande från EU-domstolen i vilka situationer bristfällig information förfelar sitt syfte på samma sätt som utebliven information. Om detta är fallet önskas vidare att EU-domstolen klargör hur länge försäkringstagarens uppsägningsrätt kan bestå. Om exceptionellt sena uppsägningar skulle vara tillåtna, eller till och med påkallade, enligt unionsrätten frågas slutligen efter vilka unionsrättsliga krav som ställs på utformningen av rättsföljderna av en uppsägning.

II. Tillämpliga bestämmelser

A. Unionsrätt

4. På grund av de olika tidpunkter vid vilka de aktuella avtalen om livförsäkring ingicks i de nationella målen är olika direktiv tillämpliga och ska tolkas. Tolkningsfrågorna i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 samt den andra tolkningsfrågan i mål C-479/18 ska tolkas mot bakgrund av andra [2] och tredje [3] livförsäkringsdirektiven [4] medan även de efterföljande direktiven 2002/83 [5] och 2009/138 [6] dessutom är tillämpliga på de övriga tolkningsfrågorna i mål C-479/18. På grund av att de direktivbestämmelser som ska tolkas är samstämmiga i innehållsmässigt hänseende medför detta emellertid inte några skillnader.

5. Artikel 15.1 i andra livförsäkringsdirektivet hade följande lydelse:

”Varje medlemsstat skall föreskriva att en försäkringstagare, som ingår ett individuellt livförsäkringsavtal, skall kunna säga upp avtalet inom en tid mellan 14 och 30 dagar från den dag han informerades om att avtal har kommit till stånd.

Försäkringstagarens uppsägning skall innebära att han befrias från alla från avtalet härrörande framtida förpliktelser.

Andra rättsverkningar av och förutsättningar för uppsägning skall bestämmas genom den lag som … gäller för avtalet, i synnerhet såvitt avser det sätt på vilket försäkringstagaren skall informeras om att avtal har kommit till stånd.”

Artikel 35.1 i direktiv 2002/83 och artikel 186.1 i Solvens II-direktivet överensstämmer i stort sett med denna bestämmelse.

6. Artikel 31.1 i och 31.4 i tredje livförsäkringsdirektivet hade följande lydelse:

”1. Innan ett försäkringsavtal ingås skall minst den information som förtecknats i punkt A i bilaga 2 lämnas till försäkringstagaren.

2 Rådets andra direktiv 90/619/EEG av den 8 november 1990 om samordning av lagar och andra författningar om direkt livförsäkring, och med bestämmelser avsedda att göra det lättare att effektivt utnyttja friheten att tillhandahålla tjänster, och om ändring av direktiv 79/267/EEG (EGT L 330, 1990, s. 50; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 67), i dess lydelse enligt rådets tredje direktiv 92/96/EEG av den 10 november 1992 om samordning av lagar och andra författningar som avser direkt livförsäkring och om ändring av direktiven 79/267/EEG och 90/619/EEG (EGT L 360, 1992, s. 1; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 180).

3 Rådets tredje direktiv 92/96/EEG av den 10 november 1992 om samordning av lagar och andra författningar som avser direkt livförsäkring och om ändring av direktiven 79/267/EEG och 90/619/EEG (EGT L 360, 1992, s. 1; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 180) (nedan kallat tredje livförsäkringsdirektivet).

4 Såvitt hänvisas till bestämmelser i direktiv 90/619 i deras lydelse enligt direktiv 92/96, betecknas de som bestämmelser i det andra livförsäkringsdirektivet.

5 Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/83/EG av den 5 november 2002 om livförsäkring (EGT L 345, 2002, s. 1).

6 Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG av den 25 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet (Solvens II) (EUT L 335, 2009, s. 1) (nedan kallat Solvens II-direktivet). Såvitt hänvisningarna nedan utan åtskillnad är tillämpliga på andra livförsäkringsdirektivet, direktiv 2002/83 och Solvens II-direktivet, betecknas dessa direktiv som försäkringsdirektiven.

…

4. Närmare regler för genomförandet av denna artikel och bilaga 2 skall fastställas av den medlemsstat där åtagandet har gjorts.”

Artikel 36.1 i direktiv 2002/83 och artikel 185 i Solvens II-direktivet innehåller motsvarande bestämmelser.

7. I bilaga II (Information till försäkringstagare) till tredje livförsäkringsdirektivet anges under punkt A den information som ska lämnas till försäkringstagaren innan avtalet ingås.[7] Enligt andra meningen i bilagan ska den information som lämnas ”vara klart och tydligt formulerad och avfattad på ett officiellt språk i den medlemsstat där åtagandet gjorts”.[8] Denna information omfattar enligt led A, a.13, ”Sättet för utövandet av uppsägningsrätten”.[9]

B. Nationell rätt

8. I 165a § i Versicherungsvertragsgesetz (den österrikiska försäkringsavtalslagen, nedan kallad VersVG) i den lydelse som är tillämplig i de nationella målen i mål C-356/18 och C-357/18 samt för de nationella målen A och B i mål C-479/18[10] föreskrevs följande

”1. Försäkringstagaren har rätt att säga upp avtalet inom två veckor efter det att det ingicks. Om försäkringsgivaren har beviljat skydd tills vidare har denna rätt till den premie som motsvarar skyddets varaktighet.

2. Om försäkringsgivaren inte har fullgjort sin skyldighet att meddela sin adress (9a § stycke 1 punkt 1 VAG) börjar den period inom vilken uppsägningsrätten ska utövas enligt stycke 1 inte löpa förrän försäkringstagaren får kännedom om adressen.

3. Ovanstående stycken gäller inte för gruppförsäkringsavtal eller för avtal med en löptid på högst sex månader.”

9. I den lydelse av 165a § VersVG[11] som är tillämplig i det nationella förfarandet i mål C-355/18 samt i förfarande C i mål C-479/18 förlängdes den frist som anges i stycke 1 till 30 dagar. I den lydelse av 165a § VersVG som är tillämplig i förfarande D i mål C-479/18 har ett nytt stycke 2a[12] infogats med följande lydelse:

”2a. Om försäkringstagarna är konsumenter (1 § stycke 1 punkt 2 i Konsumentenschutzgesetz (konsumentskyddslagen)) börjar den period inom vilken uppsägningsrätten ska utövas enligt styckena 1 och 2 löpa först när de har informerats om denna uppsägningsrätt.”

10. I 9a § stycke 1 i Versicherungsaufsichtsgesetz (den österrikiska lagen om tillsyn över försäkringsbolag, nedan kallad VAG) i den lydelse som är tillämplig i de nationella målen (BGBl. nr 447/1996 och BGBl. I nr 34/2015) angavs följande i relevanta delar:

”1. När ett försäkringsavtal ingås avseende en risk som är belägen i Österrike ska försäkringstagarna innan de ingår avtalet informeras skriftligen om

7 Se även punkt A bilaga III till direktiv 2002/83 och artikel 185 i Solvens II-direktivet.

8 Se även bilaga punkt A i bilaga III till direktiv 2002/83 och artikel 185.6 i Solvens II-direktivet.

9 Se även punkt A a) 13 i bilaga III till direktiv 2002/83 och artikel 185.3 j i Solvens II-direktivet.

10 BGBl. I nr 6/1997.

11 BGBl. I nr 95/2006.

12 BGBl. I nr 34/2012.

…

6. de omständigheter under vilka försäkringstagarna kan återkalla beställningen av försäkringsavtalet eller säga upp detta.”

III. Bakgrund och förfarandet vid de nationella domstolarna

11. Målen vid de hänskjutande domstolarna rör i samtliga fall krav från fysiska personer på återbetalning av inbetalda försäkringspremier, inbegripet kapitaliserade räntor, som dessa gör gällande mot de aktuella försäkringsföretagen i egenskap av försäkringstagare. Dessa fordringar grundar sig på uppsägningar som de aktuella försäkringstagarna gjort en lång tid efter det att avtalet ingåtts, till och med efter det att det aktuella avtalet sagts upp av andra skäl (så kallade sena uppsägningar).

12. Klagandena i de nationella målen motiverar i huvudsak sina ansökningar med att de aktuella försäkringsgivarna antingen inte alls har lämnat någon information (mål B i mål C-479/18) eller i vart fall har lämnat felaktig information om deras uppsägningsrätt. Informationen var felaktig, eftersom det för en verksam uppsägning krävdes skriftlig form, medan utövandet av uppsägningsrätten inte är förenat med några formkrav enligt nationell rätt. Försäkringstagarna hindras därför från att utöva den uppsägningsrätt som de är garanterade enligt unionsrätten, vilket innebär att fristen för uppsägning ännu inte har börjat löpa.

13. Det är tvistigt mellan de klagande försäkringstagarna och försäkringsgivarna i de nationella målen huruvida uppsägningsrätten redan hade upphört vid den tidpunkt då den utövades. Vidare är parterna oense om huruvida försäkringstagarnas betalningsanspråk är begränsade till det återköpsvärde som är tillämpligt vid den tidpunkt som avtalet sades upp, eller huruvida samtliga prestationer som tillhandahållits ska återlämnas i enlighet med principerna om obehörig vinst.

14. I målen C-355/18–C-357/18 har de klagande försäkringstagarna i huvudsak gjort gällande att de är berättigade att göra en sådan sen uppsägning, eftersom de har erhållit felaktig information om formen för uppsägningen. Efter det att deras yrkanden bifallits i första instans, anser Landesgericht Salzburg i egenskap av hänskjutande appellationsdomstol att det krävs en tolkning från EU-domstolen av de aktuella bestämmelserna i försäkringsdirektiven, eftersom det är osäkert i vilken omfattning information ska anses felaktig om den inte innefattar något vilseledande av försäkringstagaren avseende förekomsten av en uppsägningsrätt.

15. I målen C-355/18 och C-356/18 sades avtalet först upp efter det att avtalet upplöstes genom uppsägning av andra skäl, respektive återköp. Däremot hade det omtvistade livförsäkringsavtalet i mål C-357/18 inte upplöstes genom uppsägning vid tidpunkten för uppsägningen.

16. Begäran om förhandsavgörande i mål C-479/18 rör fyra mål, vilka den hänskjutande Bezirksgericht für Handelssachen Wien betecknar som A–D, vilka avser jämförbara klagomål från försäkringstagare mot de aktuella försäkringsgivarna om upphävning av livförsäkringsavtal. Även dessa försäkringstagare hade sagt upp avtalet lång tid efter att det ingåtts på grund av felaktig eller utebliven information. I mål B hade försäkringstagaren sagt upp avtalet på grund av utebliven information efter det att avtalet sagts upp av andra skäl och återköpsvärdet utbetalats.

IV. Begäran om förhandsavgörande och förfarandet vid domstolen

17. I målen C-355/18 och C-356/18 har Landesgericht Salzburg hänskjutit följande frågor till EU-domstolen med begäran om förhandsavgörande:

1. Ska artikel 15.1 direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet), i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet), jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG, tolkas så, att informationen om rätten att säga upp avtalet också ska innehålla en anvisning om att uppsägningen inte måste ha någon särskild form?

2. Kan en uppsägning på grund av felaktig information om rätten att säga upp avtalet även ske efter att livförsäkringsavtalet har upphört till följd av försäkringstagarens uppsägning (och återköp)?

18. I mål C-357/18 har Landesgericht Salzburg endast hänskjutit den första av dessa båda tolkningsfrågor till EU-domstolen med begäran om förhandsavgörande.

19. Den 22 juni 2018 beslutade EU-domstolens ordförande att förena målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 vad gäller det skriftliga och muntliga förfarandet samt domen.

20. I mål C-479/18 beslutade Bezirksgericht für Handelssachen Wien att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till domstolen:

1. Ska artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 jämförd med artikel 36.1 i direktiv 2002/83/EG respektive artikel 185.1 jämförd med artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG tolkas på så sätt att tidsfristen för att utöva uppsägningsrätten, i avsaknad av nationella bestämmelser om verkningarna av felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, inte ska börja löpa om försäkringsföretaget i informationen anger att uppsägningen ska göras skriftligen trots att utövandet av uppsägningsrätten inte är förenat med några formkrav enligt nationell rätt?

2. (Om den första frågan besvaras jakande:) Ska artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG tolkas på så sätt att den utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken tidsfristen för att utöva uppsägningsrätten, i händelse av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, ska börja löpa vid den tidpunkt då försäkringstagarna – oavsett hur – har fått kännedom om sin uppsägningsrätt?

3. Ska artikel 35.1 jämförd med artikel 36.1 i direktiv 2002/83/EG tolkas på så sätt att försäkringstagarnas uppsägningsrätt, i avsaknad av nationella bestämmelser om verkningarna av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, upphör att gälla senast när de på grund av sin uppsägning av avtalet har fått återköpsvärdet utbetalt och avtalsparterna därmed helt har fullgjort de skyldigheter som följer av avtalet?

4. (Om den första frågan besvaras jakande och/eller den tredje frågan besvaras nekande:) Ska artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG respektive artikel 35.1 i direktiv 2002/83/EG respektive artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG tolkas på så sätt att de utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken återköpsvärdet (försäkringens aktuella värde beräknat enligt de erkända försäkringsmatematiska reglerna) ska återbetalas till försäkringstagarna om de utövar sin uppsägningsrätt?

5. (Om den fjärde frågan behandlas och besvaras jakande:) Ska artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG och artikel 35.1 i direktiv 2002/83/EG och artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG tolkas på så sätt att de utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken, om uppsägningsrätten utövas, rätten till schablonberäknad ränta på de återbetalda premierna på grund av preskription kan begränsas till den andel som omfattar de sista tre åren innan talan väcktes?

21. Genom beslut av den 26 februari 2019 beslutade domstolen att förena mål C-479/18 med de förenade målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 vad gäller det muntliga förfarandet samt domen.

22. I förfarandet om förhandsavgörande vid domstolen har parterna i de nationella målen, Republiken Österrike, Republiken Tjeckien, Italien och Europeiska kommissionen ingivit skriftliga yttranden. Samma parter, med undantag för klagandena i det nationella målet C i mål C-479/18, Italien och Republiken Tjeckien, deltog i förhandlingen den 11 april 2019.

V. Domstolens behörighet och huruvida tolkningsfrågorna kan tas upp till sakprövning (målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18)

A. Domstolens behörighet

23. Med hänsyn till att den nationella lagstiftningen är avgörande för att bedöma informationen om uppsägningsrätten betvivlar de klagande försäkringstagarna i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 att domstolen har behörighet att besvara tolkningsfrågorna.

24. Bedömningen huruvida informationen om uppsägningsrätten i det enskilda fallet har gjorts i vederbörlig ordning ska i praktiken i första hand göras mot bakgrund av den tillämpliga nationella lagstiftningen.[13] Enligt artikel 31.4 i tredje livförsäkringsdirektivet, artikel 36.4 i direktiv 2002/83 respektive artikel 185.8 i Solvens II-direktivet ska nämligen medlemsstaterna fastställa närmare regler för genomförandet beträffande den information som föreskrivs i unionsrätten. Denna information omfattar bland annat ”[s]ättet för utövandet av uppsägningsrätten”, vilket i sin tur enligt artikel 15.1 tredje stycket i andra livförsäkringsdirektivet, artikel 35.1 tredje stycket i direktiv 2002/83, respektive artikel 186.1 tredje stycket i Solvens II-direktivet även ska fastställas av medlemsstaterna.

25. Mot denna bakgrund ankommer det i förevarande mål i princip på den hänskjutande domstolen att fastställa huruvida den nationella lagstiftningen utgör hinder mot att informationen om uppsägningsrätten innehåller en anvisning om att det krävs ett iakttagande av en särskild form för att uppsägningen ska vara verksam.

26. Vid antagandet av sådana genomförandebestämmelser ska medlemsstaterna emellertid säkerställa försäkringsdirektivens ”ändamålsenliga verkan med hänsyn till deras syfte”[14]. I detta hänseende ankommer det på EU-domstolen att kontrollera att denna allmänna begränsning av medlemsstaternas normgivningskompetens iakttas.

27. Vad gäller målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 önskar den hänskjutande domstolen slutligen ett klargörande av vilka villkor som följer av de angivna direktivbestämmelserna med avseende på uppsägningens form och informationen om uppsägningen.

28. Således föreligger det inte något tvivel om att domstolen har behörighet att besvara tolkningsfrågorna i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18.

13 Se redan dom av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 20), där EU-domstolen med hänvisning till den hänskjutande domstolens redogörelse för de faktiska omständigheterna ansåg sig vara skyldig att utgå från att den aktuella försäkringstagaren inte eller i vart fall inte i tillräcklig utsträckning hade informerats om sin uppsägningsrätt.

14 Dom av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 23).

B. Huruvida det föreligger en tillfredsställande redogörelse för den rättsliga ramen

29. I övrigt hävdar de klagande försäkringstagarna att redogörelsen för de relevanta nationella bestämmelserna i begäran om förhandsavgörande i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 är bristfällig samt yrkar att talan ska avvisas.

30. Med hänsyn till behörighetsfördelningen mellan EU-domstolen och de hänskjutande domstolarna, vilken samma parter har framhållit, förmår detta argument inte övertyga. I den mån de tolkningsfrågor som rör formen på uppsägningen har i syfte att klargöra medlemsstaternas normgivningskompetens med avseende på fastställandet av sättet för utövandet av uppsägningsrätten är det i vart fall tillräckligt med en redogörelse för lydelsen av den nationella bestämmelse som eventuellt är tillämplig i målet samt hur den tolkas av de nationella domstolarna för att kraven i artikel 94 i rättegångsreglerna ska vara uppfyllda.

31. Således kan samtliga tolkningsfrågor i de förenade målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 tas upp till sakprövning.

VI. Prövning av tolkningsfrågorna

32. Tolkningsfrågorna avser i huvudsak de tre rättsfrågor som nämns inledningsvis.[15]

33. I ett första steg ska det prövas i vilka situationer information om uppsägningsrätten motverkar sitt syfte i samma utsträckning som utebliven information (A). I den utsträckning de klagande försäkringstagarna i de nationella målen vill härleda detta från de felaktiga uppgifterna i informationen som lämnats innan avtalet ingicks önskar den hänskjutande domstolen nämligen med sin första, respektive i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 enda, tolkningsfråga ett klargörande huruvida och i vilken utsträckning de uppgifter som informationen om uppsägningsrätten ska omfatta i materiellt hänseende fastställs i försäkringsdirektiven.

34. Om felaktig information om uppsägningsrätten enligt unionsrätten eventuellt skulle likställas med utebliven information, ska i ett andra steg – inom ramen för prövningen av den andra tolkningsfrågan i målen C-355/18 och C-356/18 och de tre första tolkningsfrågorna i mål C-479/18 – prövas i vilken utsträckning det i försäkringsdirektiven regleras vilken verkan en sådan överträdelse får på tidsfristen för uppsägningen (B).

35. I den mån försäkringstagaren även kan utöva uppsägningsrätten en lång tid efter det att avtalet ingicks, på grund av att denne inte har erhållit information som uppfyller de krav som uppställs i unionsrätten, ska slutligen de frågor som ställts avseende storleken på försäkringstagarens krav vid en sådan sen uppsägning behandlas (fjärde och femte tolkningsfrågorna i mål C-479/18) (C).

15 Se punkt 3 ovan.

A. Felaktig informationen om uppsägningsrätten (den första, respektive den enda, tolkningsfrågan i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18)

1. De krav som uppställs i försäkringsdirektiven på informationen om uppsägningsrätten (den första, respektive den enda, tolkningsfrågan i målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18)

36. I detta hänseende uppkommer frågan huruvida och i vilken utsträckning försäkringsdirektiven över huvud taget innehåller krav för bedömningen av de uppgifter som den aktuella försäkringsgivaren ska tillhandahålla inom ramen för informationen om sättet för utövandet av uppsägningsrätten. I princip har nämligen medlemsstaterna behörighet att fastställa sådana villkor. [16]

37. Emellertid har försäkringstagare i individuella livförsäkringsavtal sedan det andra livförsäkringsdirektivet rätt att säga upp detta avtal inom en kort tidsperiod. [17] Försäkringstagaren har således möjlighet att villkorslöst lösa sig från livsförsäkringsavtalet även efter det att avtalet ingåtts. Fristen löper från den tidpunkt då försäkringstagaren informerades om ingåendet av avtalet.

38. För att försäkringstagaren ska kunna utöva denna rättighet som är garanterad i unionsrätten på ett effektivt sätt är försäkringsgivaren skyldig att informera försäkringstagaren om sättet för utövandet av uppsägningsrätten innan avtalet ingås.

39. I målet Endress [18] fastställde domstolen i detta avseende att de aktuella bestämmelserna i de andra och tredje livförsäkringsdirektiven utgjorde hinder mot en nationell bestämmelse enligt vilken uppsägningsrätten upphörde senast ett år efter betalningen av den första försäkringspremien, om försäkringstagaren inte informeras om uppsägningsrätten.

40. När en nationell domstol gör en konkret bedömning av informationen om uppsägningsrätten är det avgörande huruvida försäkringstagaren har erhållit alla uppgifter för att kunna utöva sin uppsägningsrätt på ett effektivt sätt med hjälp av den aktuella informationen.

41. De nödvändiga uppgifterna framgår av den relevanta tillämpliga nationella lagstiftningen. [19] Vad gäller informationen om hävningsrättens form och innehåll krävs det enligt de aktuella bestämmelserna i försäkringsdirektiven [20] enbart att de motsvarande skriftliga uppgifterna ska vara ”klart och tydligt formulerad[e]”. [21]

42. Av detta följer att informationen om uppsägningsrätten i vart fall måste innehålla uppgifter om de formkrav som ska iakttas för att uppsägningen ska bli verksam om det enligt den tillämpliga nationella lagstiftningen krävs en viss form.

16 Se de bestämmelser som redan angetts ovan i punkt 24.

17 Denna frist kan, beroende på medlemsstaternas genomförande, uppgå till mellan 14 och 30 dagar.

18 Dom av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, punkterna 25 och 26).

19 Se punkt 24 ovan.

20 Artikel 31 jämförd med punkt A i bilaga II till tredje livförsäkringsdirektivet, artikel 36 jämförd med punkt A i bilaga III till direktiv 2002/83 och artikel 185.6 första stycket i Solvens II-direktivet.

21 Se även dom av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 25), enligt vilken försäkringstagaren ska erhålla ”utförlig” information om bland annat uppsägningsrätten.

43. Enligt den hänskjutande domstolens redogörelser uppställdes i 165a § VersVG, vilken betraktades som den tillämpliga bestämmelsen i nationell lagstiftning, inte i någon av de lydelser som var tillämpliga i de nationella målen några formkrav för att uppsägningen skulle vara verksam.[22] Mot denna bakgrund önskar den hänskjutande domstolen således ett klargörande huruvida det för en utförlig information till försäkringstagaren krävs att informationen innan avtalet ingås innehåller en uttrycklig hänvisning att uppsägningen inte måste ha någon särskild form.

44. I samband med detta uppkommer vidare frågan huruvida det mot denna bakgrund måste stå en försäkringsgivare fritt att i informationen innan avtalet ingås föreskriva en viss form för att uppsägningen ska vara verksam.

2. Den unionsrättsliga bedömningen av en uppsägningsmöjlighet utan formkrav

45. Den österrikiska regeringen har framhållit att den normgivningskompetens som medlemsstaterna uttryckligen tillerkänts i försäkringsdirektiven med avseende på utövandet av uppsägningsrätten även omfattar frågan huruvida uppsägningen kan göras formlöst eller om det tvärtom krävs att en särskild form iakttas.

46. Om den nationella lagstiftaren inte föreskriver vilken form som ska iakttas för en verksam uppsägning ska det i princip även fastställas enligt nationell rätt huruvida – och i förekommande fall på vilka villkor – parterna kan avtala om formkrav. De nationella målen avser mer konkret uppgifter som ska förekomma i den informationen som tillhandahålls före avtalsslutet, varvid det för att uppsägningen ska få verkan krävs en skriftlig förklaring, respektive iakttagande av skriftform. Enligt den hänskjutande domstolens uppgifter i mål C-479/18 krävs det för skriftform[23] enligt 886 § i Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (den österrikiska allmänna civillagen, nedan kallad ABGB) en egenhändig underskrift från den som upprättar förklaringen, respektive en kvalificerad elektronisk signatur.

47. De hänskjutande domstolarnas inställning i denna fråga rörande tolkningen av den nationella lagstiftningen skiljer sig emellertid åt. Medan den hänskjutande domstolen i mål C-479/18 mot bakgrund av ordalydelsen i den första tolkningsfrågan uppenbarligen utgår från att ett formkrav som fastställs i avtalet genom en motsvarande hänvisning i informationen om uppsägningen strider mot den formfrihet som föreskrivs enligt lag, framhåller den hänskjutande domstolen i målen C-355/18–C-357/18 att det ”inte är förbjudet enligt nationell rätt att avtala om skriftlig form för att ångra avtalet”.

48. Det ska i detta hänseende erinras om att nationella domstolar som ska tolka nationell lagstiftning är skyldiga att, i den utsträckning det är möjligt, beakta det aktuella direktivets lydelse och syfte.[24] I den mån nationell lagstiftning utgör hinder mot ett krav på skriftform (eller ingen skriftform avtalas) kan det hända att den informationsskyldighet som föreskrivs i unionsrätten blir verkningslös. En enkel hänvisning till avsaknaden av formkrav medför eventuellt att det inte är möjligt för försäkringstagaren att utöva sin hävningsrätt på ett effektivt sätt.

22 Se de på varandra följande versionerna av 165a § VersVG för vilka redogörs ovan i punkterna 8 och 9. 165a § VersVG upphävdes från och med den 31 december 2018 genom Gesetz zur Änderung des Versicherungsvertragsgesetzes, des Konsumentenschutzgesetzes und des Versicherungsaufsichtsgesetzes 2018 (2018 års lag om ändring av konsumentskyddslagen och lagen om tillsyn över försäkringsbolag) (BGBl. I nr 51/2018). Sedan den 1 januari 2019 fastställs numera i 5c § stycke 4 VersVG, att uppsägningen ska göras ”i skriftlig form”.

23 Detta ska inte blandas ihop med ”skriftlig form” i den mening som avses i 1d § VersVG, vilket enbart förutsätter att förklaringen ”utvisar” vem som har lämnat förklaringen.

24 Se, bland annat, dom av den 19 april 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, punkt 31 och där angiven rättspraxis).

49. En renodlad hänvisning till möjligheten till en formlös uppsägning kan nämligen inte anses möjliggöra för försäkringstagaren att utöva uppsägningsrätten på ett rättssäkert sätt. Exempelvis är det i regel i synnerhet nästan inte möjligt att styrka den exakta tidpunkten för och innehållet från en uppsägning som görs muntligen eller via telefon. Den rättsosäkerhet som uppkommer strider särskilt mot försäkringsdirektivens syfte, att möjliggöra ett effektivt och säkert utövande av uppsägningsrätten genom att försäkringstagaren erhåller utförlig information. Mot denna bakgrund föreskrivs numera – sedan den 1 januari 2019 – uttryckligen skriftform även i österrikisk rätt.[25] Detta skulle även kunna förklara varför uppgifterna i informationen om uppsägningen eller i försäkringsavtalet om formen för uppsägningen är avgörande i andra medlemsstater, i vilka formen för en uppsägning inte är reglerad i lag.[26]

50. Slutligen tyder även en jämförelse med bestämmelserna om ångerrätt i artikel 6 i direktiv 2002/65 om distansförsäljning av finansiella tjänster,[27] vilken i princip är tillämplig på livförsäkringsavtal,[28] såvida dessa ingås på distans med konsumenter, på att villkorade formkrav måste anses vara tillåtna. Vad gäller formen för ångerrätten föreskrivs i artikel 6.6 andra meningen i direktiv 2002/65 nämligen att konsumenten ska utöva sin ångerrätt ”innan den gällande tidsfristen har löpt ut, meddela detta enligt de praktiska anvisningar som givits konsumenten [av leverantören] på ett sätt som gör att det kan styrkas i enlighet med den nationella lagstiftningen”. Av detta framgår emellertid att unionslagstiftaren just vid saluföring av finansiella tjänster, till vilka individuella livförsäkringsavtal hör, tillmäter särskild betydelse att utnyttjandet av ångerrätten kan styrkas på ett rättssäkert sätt.

51. Av ovanstående resonemang följer att information om uppsägningsrätten inte säkerställer att försäkringstagaren har möjlighet att utöva uppsägningsrätten på ett effektivt sätt om den är begränsad till en hänvisning till möjligheten att utöva uppsägningen utan några formkrav. Denna möjlighet kan tvärtom endast säkerställas genom att det på ett rättsligt bindande sätt föreskrivs vilken form som ska iakttas för uppsägningen. Det är således inte enbart tillåtet, utan till och med påkallat, med en villkorad skriftform enligt unionsrätten. I den mån det inte föreskrivs några formkrav i lag ska dessa fastställas genom utförliga uppgifter i informationen innan avtalet ingås angående uppsägningsrätten.

52. Visserligen ankommer det på de nationella domstolar som är ansvariga för tolkningen av den nationella lagstiftningen att avgöra huruvida det är möjligt att tolka denna lagstiftning i överensstämmelse med direktiven. Om detta är fallet[29] ska den nationella lagstiftningen tolkas så, att det kan avtalas om ett formkrav med verkan. Detta skulle även utesluta att det direkt från ett sådant avtal kan härledas att information om hävningsrätten är felaktig.

53. Detta påverkar inte den hänskjutande domstolens behörighet att pröva huruvida de omtvistade uppgifterna i informationen om hävningsrätten var tillräckligt klart och tydligt formulerade i det enskilda fallet, och att den avtalade formen inte gör det orimligt svårt för försäkringstagaren att utöva uppsägningsrätten.

25 Se fotnot 22 ovan.

26 Se, exempelvis artikel 177.2 i den italienska Codice delle Assicurazioni Private (lagen om privata försäkringar), enligt vilken ”I termini e le modalità per l'esercizio dello stesso devono essere espressamente evidenziati nella proposta e nel contratto di assicurazione”. Liknande i Förenade kungariket enligt ICOBS (https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/ICOBS/), se ICOBS 6.3.1 andra stycket jämförd med ICOBS 7.1.

27 Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/65 av den 23 september 2002 om distansförsäljning av finansiella tjänster till konsumenter och om ändring av rådets direktiv 90/619/EEG samt direktiven 97/7/EG och 98/27/EG (EGT L 271, 2002, s. 16).

28 Med iakttagande av undantagen i 6.2 i direktiv 2002/65. Led a rör huvudsakligen livsförsäkringsavtal som är knutna till fonder.

29 Se, för ett liknande resonemang, det i punkt 47 angivna antagandet från den hänskjutande domstolen i de förenade målen C-355/18–C-357/18.

54. Vad gäller de omtvistade uppgifterna i de nationella målen ska den nationella domstolen exempelvis pröva huruvida de aktuella uppgifterna kan anses tillräckliga för att försäkringstagaren i förekommande fall ska kunna utöva hävningsrätten med rättslig verkan. Såvitt det enligt dessa uppgifter om uppsägningen krävs en skriftlig förklaring, vilken enligt nationell lagstiftning uppenbarligen även ska undertecknas,[30] ska det i detta hänseende särskilt klargöras huruvida försäkringstagaren har erhållit tillräcklig information om detta.

55. Vid prövningen huruvida uppgifterna beträffande de formkrav som ska iakttas gör det orimligt svårt för försäkringstagaren att utöva uppsägningsrätten kan det anses upplysande med en jämförelse med andra avtalsenliga förklaringar för vilka formkrav gäller. Enbart förekomsten av mindre stränga formkrav, såsom exempelvis skriven form (geschriebene Form) jämfört med skriftform (Schriftform) enligt österrikisk rätt[31] – borde inte vara tillräcklig för att det ska anses orimligt svårt att utöva uppsägningsrätten.

56. Mot denna bakgrund ska den första, respektive den enda tolkningsfrågan i de förenade målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18 besvaras på följande sätt: Artikel 15.1 direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet), i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet), jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG, ska tolkas så, att informationen om rätten att säga upp avtalet inte måste innehålla en anvisning om att uppsägningen inte måste ha någon särskild form. I unionsrättsligt hänseende är det inte enbart tillåtet, utan till och med påkallat, med en hänvisning till iakttagandet av särskilda formkrav.

B. Angående vilka rättsföljder felaktig information om uppsägningsrätten medför (första och andra tolkningsfrågorna i mål C-479/18)

1. Samma rättsföljder vid såväl felaktig som utebliven information om uppsägningsrätten? (första tolkningsfrågan i mål C-479/18)

57. Den hänskjutande domstolen utgår uppenbarligen från att en hänvisning till skriftform, trots att det inte uppställs några formkrav för uppsägning enligt nationell rätt, medför att informationen är felaktig. Jag delar inte den uppfattningen.[32] Således ska jag endast i andra hand behandla de rättsföljder som en felaktig information om uppsägningsrätten medför. Det är i detta avseende fråga om en tillämpning av domen i målet Endress, enligt vilken fristen för uppsägningen inte börjar löpa vid utebliven information.

58. I unionsrätten regleras inte rättsföljderna av felaktig eller utebliven information om hävningsrätten.[33]

59. Enligt en överensstämmande redogörelse från den hänskjutande Bezirksgericht für Handelssachen Wien och den österrikiska regeringen regleras konsekvenserna av utebliven information om uppsägningsrätten på uppsägningsfristens löptid[34] inte uttryckligen i österrikisk rätt. Emellertid har Oberster Gerichtshof (Högsta domstolen i Österrike) i en dom av den 2 september 2015[35] tillämpat 165a § stycke 2 VersVG, vilken enligt sin ordalydelse endast hänför sig till situationen där det saknas

30 Se punkt 46 ovan.

31 Se fotnot 23 ovan.

32 Se mitt resonemang ovan under avsnitt A.

33 Vad gäller utebliven information, se dom av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 22).

34 En motsvarande bestämmelse infördes först från och med den 1 juli 2012 i 165a § VersVG (genom ett nytt stycke 2a). Se punkt 9 ovan.

35 Ref. 7 Ob 107/15h.

information om försäkringsgivarens adress, analogt och med hänvisning till EU-domstolens praxis [36] fastställt att felaktig information om uppsägningsrätten, i detta fall felaktiga uppgifter om uppsägningstidens längd, ska likställas med utebliven information. Således kunde uppsägningsfristen inte börja löpa.

60. En sådan tolkning av nationell lagstiftning är i vart fall förenlig med syftet med den uppsägningsrätt som föreskrivs enligt unionsrätten i försäkringsdirektiven. I den mån uppgifterna i den information som lämnas innan avtalet ingås inte kan anses tillräckliga för att säkerställa att försäkringstagaren kan utöva sin uppsägningsrätt på ett effektivt sätt förfelar en sådan felaktig information sitt syfte på samma sätt som utebliven information. Detta kan bero på att uppgifterna är oprecisa eller på att de formkrav som valts gör det orimligt svårt att utöva uppsägningsrätten. En sådan felaktig information om uppsägning gör att fristen inte börjar löpa.

61. Fristen börjar emellertid mycket väl löpa om försäkringsföretaget i informationen exakt anger att utövandet av hävningsrätten ska göras i skriftlig form, fastän det inte föreskrivs några formkrav för uppsägning enligt nationell rätt. [37]

62. Jag föreslår därför att domstolen besvarar den första tolkningsfrågan i mål C-479/18 på följande sätt:

Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet) i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet) jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 jämförd med artikel 36.1 i direktiv 2002/83/EG respektive artikel 185.1 jämförd med artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG ska tolkas så, att tidsfristen för att utöva uppsägningsrätten, i avsaknad av nationella bestämmelser om rättsföljderna av felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, ska börja löpa om försäkringsföretaget i informationen anger att uppsägningen ska göras skriftligen trots att utövandet av uppsägningsrätten inte är förenat med några formkrav enligt nationell rätt.

2. Frågan när fristen börjar löpa om försäkringstagaren får kännedom om uppsägningsrätten på annat sätt (andra tolkningsfrågan i mål C-479/18)

63. Den hänskjutande domstolen har ställt sin andra tolkningsfråga, som enbart är relevant med avseende på mål C-479/18, för att få klarhet i huruvida uppsägningsfristen redan börjar löpa vid den tidpunkt när försäkringstagaren trots utebliven eller felaktig information fick kännedom om sin uppsägningsrätt. Frågan ställs enbart för det fallet att fristen inte börjar löpa i alla fall i den aktuella situationen (om den första frågan besvaras jakande). Eftersom jag utgår från att fristen redan har börjat löpa, [38] ska frågan huruvida fristen börjar löpa vid kännedom på annat sätt endast behandlas i andra hand.

36 Oberster Gerichtshof hänvisar i detta sammanhang till EU-domstolens dom i målet Endress (dom av den 19 december 2013, C-209/12, EU:C:2013:864) och i målet Hamilton (dom av den 10 april 2008, C-412/06, EU:C:2008:215).

37 Se mitt förslag till avgörande beträffande den första, respektive enda, tolkningsfrågan i de förenade målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18, punkt 56.

38 Se punkt 61 ovan.

64. Enligt ordalydelsen i försäkringsdirektiven har endast försäkringsgivaren ålagts en skyldighet att informera om uppsägningsrätten, varvid informationen inte enbart ska omfatta information om uppsägningsrätten, utan även sättet för dess utövande.[39] Just eftersom informationen ska möjliggöra ett effektivt utövande av uppsägningsrätten kan i vart fall inte enbart det faktum att försäkringstagaren har fått kännedom om uppsägningsrätten vara tillräckligt för att uppsägningsfristen ska börja löpa.[40]

65. Mot ett beaktande av försäkringstagarens kännedom om sin uppsägningsrätt i situationer där försäkringsgivaren inte har tillhandahållit någon vederbörlig information talar dessutom att detta medför osäkerhet beträffande tidpunkten för kännedomen och styrkandet av denna. Således kan det inte anses tillräckligt att försäkringstagaren har fått kännedom om sin uppsägningsrätt på annat sätt för att fristen ska börja löpa.

66. Dessutom framhåller den hänskjutande domstolen och kommissionen att det inte medför något incitament för försäkringsgivaren att iaktta sin unionsrättsliga skyldighet att informera om uppsägningsrätten om det skulle vara tillräckligt att försäkringstagaren får kännedom om uppsägningsrätten trots avsaknaden av korrekt information – även och särskilt avseende sättet för dess utövande – för att fristen för uppsägningen ska börja löpa.[41]

67. I andra hand föreslår jag därför att domstolen ska besvara den andra tolkningsfrågan i mål C-479/18 på följande sätt: Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet) i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet) jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken tidsfristen för att utöva uppsägningsrätten, i händelse av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, ska börja löpa vid den tidpunkt då försäkringstagaren – oavsett hur – har fått kännedom om sin uppsägningsrätt.

3. Huruvida en uppsägning av avtalet är möjlig efter uppsägning av livförsäkringsavtalet och utbetalning av återköpsvärdet (andra tolkningsfrågan i målen C-355/18 och C-356/18, tredje tolkningsfrågan i mål C-479/18)

68. De hänskjutande domstolarna har huvudsakligen ställt sina tolkningsfrågor för att få klarhet i huruvida det enligt försäkringsdirektiven krävs att försäkringstagaren kan utöva uppsägningsrätten även efter uppsägningen av avtalet och en efterföljande utbetalning av återköpsvärdet.

69. I samtliga nationella mål där avtalet redan har sagts upp bestrider försäkringsgivaren en möjlighet till uppsägning även med motiveringen att en uppsägning av ett avtal som redan sagts upp inte är möjlig redan av den anledningen att ett sådant avtal inte kan ge upphov till några framtida skyldigheter. Enligt deras uppfattning skulle annars den befrielse för försäkringstagaren som föreskrivs i artikel 15.1 andra stycket i andra livförsäkringsdirektivet från alla från avtalet följande framtida förpliktelser berövas sin verkan.

39 Artikel 31.1 i tredje livförsäkringsdirektivet jämförd med punkt A a) 13 i bilaga II, artikel 36.1 i direktiv 2002/83 jämförd med punkt A a) 13 i bilaga III, artikel 185.3 j i Solvens II-direktivet.

40 Se, för ett liknande resonemang, även förslag till avgörande av generaladvokaten Sharpston i målet Endress (C-209/12, EU:C:2013:472, punkt 47).

41 Detta gäller även för det fallet att tillsynsåtgärder kan vidtas enligt nationell rätt (exempelvis åläggandet av administrativa påföljder) vid försäkringsgivarens åsidosättande av sin informationsskyldighet.

70. Den österrikiska regeringen delar detta synsätt och hänvisar i övrigt till EU-domstolens dom i målet Hamilton, enligt vilken formuleringen ”[k]onsumenten skall ha rätt att avsäga sig rättsverkningarna av sitt åtagande” i artikel 5 i direktiv 85/577[42] logiskt sett förutsätter att det fortfarande föreligger ett åtagande vid tidpunkten för utövande av ångerrätten.[43]

71. Denna argumentation förmår övertyga vid första påseende. Normalt sett föreligger det inte längre något utrymme för att utöva ensidiga subjektiva rättigheter i samband med ett avtal som redan har genomförts. De skillnader vad gäller rättsföljder mellan hävning och uppsägning som föreskrivs enligt nationell rätt[44] gör emellertid att ett sådant formellt synsätt inte kan anses tillåtet. Tvärtom talar en rad skäl för att uppsägningsrätten vid utebliven eller felaktig information om uppsägning även kvarstår vid en uppsägning av andra skäl. Försäkringstagaren har i sådana fall eventuellt rätt att erhålla mellanskillnaden mellan det belopp som enligt de nationella bestämmelserna om rättsföljderna ska betalas på grund av hävning av avtalet vid uppsägning och det återköpsvärde som denne redan erhållit från avtalet.

72. Domen i målet Endress skulle nämligen kunna tolkas så, att en uppsägning på grund av utebliven information även måste vara tillåten efter en uppsägning av andra skäl. I domslutet anges visserligen endast att fristen inte börjar löpa vid utebliven information. Emellertid hade Walter Endress redan sagt upp avtalet och erhållit återköpsvärdet från avtalet.[45] Om en uppsägning hade varit utesluten redan från början, så skulle domstolen vid en strikt tillämpning ha varit skyldig att avvisa tolkningsfrågan som hypotetisk.

73. Det krävs inte någon bedömning av vilka slutsatser som kan dras av domen i målet Hamilton,[46] vilket hänförde sig till direktiv 85/577. Denna dom rörde nämligen frågan huruvida en sådan nationell bestämmelse är förenlig med nämnda direktiv som innebär att hävningsrätten kan utövas senast en månad efter det att avtalsparterna helt har fullgjort sina förpliktelser enligt ett avtal. I förevarande mål är det emellertid, i likhet med vad som var fallet i målet Endress, inte fråga om någon sådan bestämmelse. Den berörda nationella lagstiftaren har nämligen inte antagit någon sådan bestämmelse med avseende på livförsäkringsavtal. Tvärtom saknas det tydligen en bestämmelse som reglerar uppsägningsrättens tillämplighet i tiden i österrikisk lagstiftning, vilket redan framgår av ordalydelsen i den tredje tolkningsfrågan i mål C-479/18.[47]

74. Genom försäkringsdirektiven garanteras att försäkringstagaren kan utöva sin uppsägningsrätt, såsom den är utformad i de aktuella nationella rättsordningarna, på ett effektivt sätt. Detta omfattar även en frihet att välja mellan uppsägning vid utebliven information om uppsägningsrätten och uppsägning av andra skäl. En försäkringstagare som inte har kännedom om sin uppsägningsrätt och det exakta sättet för utövandet av denna rätt kan emellertid inte utnyttja denna valfrihet.

42 Rådets direktiv 85/577/EEG av den 20 december 1985 för att skydda konsumenten i de fall då avtal ingås utanför fasta affärslokaler (EGT L 372, 1985, s. 31; svensk specialutgåva, område 15, volym 7, s. 83). Detta direktiv har upphävts och ersatts genom Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU av den 25 oktober 2011 om konsumenträttigheter (EUT L 304, 2011, s. 64).

43 Dom av den 10 april 2008, Hamilton (C-412/06, EU:C:2008:215, punkt 42).

44 I sitt skriftliga yttrande i mål C-479/18 klargjorde den österrikiska regeringen i överensstämmelse med den hänskjutande domstolen att försäkringstagaren vid en uppsägning efter korrekt information ska få tillbaka samtliga belopp som denne redan har betalat, med avdrag för de premieandelar som bortfaller på grund av en eventuellt redan beviljad täckning.

45 Dom av den 19 december 2013 (C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 14).

46 Dom av den 19 december 2013 (C-209/12, EU:C:2013:864).

47 Denna fråga ställs nämligen ”i avsaknad av nationella bestämmelser om verkningarna av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås”.

75. Försäkringstagaren får inte heller riskera att oavsiktligt förlora sin uppsägningsrätt genom en uppsägning av andra skäl. I så fall skulle en försäkringstagare som har utnyttjat den enda tillgängliga möjligheten som denne känner till att lösa sig från ett ofördelaktigt avtal befinna sig i en mer ofördelaktig situation än en passiv försäkringstagare. Detta skulle nämligen särskilt strida mot det syfte som eftersträvas med den uppsägningsrätten enligt unionsrätten, nämligen att försäkringstagaren erhåller möjlighet att på ett enkelt sätt frånträda ett avtal som inte motsvarar dennes förväntningar, behov och finansiella medel. [48]

76. Försäkringstagaren har inte heller förverkat sin uppsägningsrätt i en sådan situation. En rättighet är förverkad när det har gått lång tid sedan den kunde göras gällande och det tillkommer särskilda omständigheter som gör att ett försenat åberopande kan anses strida mot god tro, eftersom detta inte längre kunde förväntas. I den här aktuella situationen föreligger det emellertid inte något skyddsvärt intresse från försäkringsgivarens sida. Denne har nämligen själv förorsakat situationen genom att inte lämna korrekt information till försäkringstagaren om uppsägningsrätten. [49]

77. Dessutom är det återköpsvärde som betalas ut vid en uppsägning [50] av ett försäkringsavtal betydligt lägre än värdet från de inbetalade avgifterna. Om uppsägningsrätten upphör att gälla vid uppsägning av avtalet av andra skäl med efterföljande utbetalning av återköpsvärdet, så skulle detta emellertid just utgöra hinder mot att en nationell reglering av rättsföljderna från återgången av redan tillhandahållna tjänster blir tillämplig. Detta skulle således innebära att rättsföljderna för hävning anpassades till de för uppsägning. [51] Därigenom skulle den uppsägningsrätt som garanteras i unionsrätten förlora sin verkan.

78. Mot denna bakgrund föreslår jag att domstolen besvarar den andra tolkningsfrågan i målen C-355/18 och C-356/18 samt den tredje tolkningsfrågan i mål C-479/18 på följande sätt: Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet) i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet) jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 jämförd med artikel 36.1 i direktiv 2002/83/EG ska tolkas så, att försäkringstagaren även kan säga upp avtalet på grund av utebliven eller felaktig information efter det att denne erhållit utbetalning av återköpsvärdet på grundval av uppsägningen av avtalet, om rättsföljderna av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten inte regleras i nationell lagstiftning.

C. De unionsrättsliga villkoren för hävning av avtalet efter en sen uppsägning (fjärde och femte tolkningsfrågorna i mål C-479/18)

79. De fjärde och femte tolkningsfrågorna i mål C-479/18 har ställts för att erhålla ett klargörande i vilken utsträckning försäkringstagarnas krav vid utövandet av uppsägningsrätten kan begränsas på grund av utebliven eller felaktig information.

48 Se, exempelvis, Binon, J.-M., Droit des assurances de personnes – Aspects civils, techniques et sociaux, andra upplagan 2016, Larcier, Bryssel, punkt 379. Uppsägningen främjar således ett bättre utnyttjande av mångfalden av produkter på den inre marknaden för försäkringar. Se i detta avseende skäl 23 i tredje livförsäkringsdirektivet och det nästan identiska skäl 52 i direktiv 2002/83, samt skäl 46 i nämnda direktiv.

49 Se redan dom av den 19 december 2013, Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 30), enligt vilken försäkringsgivaren ”inte med framgång [kan] göra gällande rättssäkerhetsskäl för att motivera dennes underlåtenhet att uppfylla de krav … att tillhandahålla … information … om försäkringstagarens rätt att säga upp avtalet.”

50 Återköpsvärdet fastställs enligt 176 § stycke 3 VersVG som försäkringens aktuella värde, vilket ska beräknas ”enligt de erkända försäkringsmatematiska reglerna på grundval av beräkningsunderlagen för den premie som ska betalas vid slutet av den löpande försäkringsperioden”.

51 Vd gäller gränserna för den nationella normgivningskompetensen med avseende på uppsägningens rättsföljder, se även nedan under avsnitt C.

80. I försäkringsdirektiven fastställs endast uppsägningens verkan i situationer där korrekt information har lämnats. I artikel 15.1 andra stycket i andra livförsäkringsdirektivet, och de i detta avseende identiska efterföljande bestämmelserna,[52] klargörs endast att försäkringstagaren genom sin uppsägning ska ”befrias från alla från avtalet härrörande framtida förpliktelser”, medan det i tredje stycket hänvisas till avtalsstatutet vad gäller ”[a]ndra rättsverkningar av och förutsättningar för uppsägning”.

81. Varken av försäkringsdirektivens ordalydelse eller av förarbetena kan utläsas huruvida hänvisningen till avtalsstatutet för att reglera de civilrättsliga konsekvenserna av en uppsägning omedelbart efter avtalets ingående även ska vara tillämplig vid en sen uppsägning på grund av utebliven eller felaktig information.[53]

82. Härav följer att den aktuella nationella lagstiftningen som reglerar de civilrättsliga följderna av en uppsägning uteslutande ska bedömas utifrån om den på ett tillfredsställande sätt garanterar försäkringsdirektivens ändamålsenliga verkan med beaktande av syftena med dessa direktiv.

1. Huruvida försäkringstagarens krav får begränsas till utbetalning av återköpsvärdet (fjärde tolkningsfrågan i mål C-479/18)

83. Den hänskjutande domstolen har ställt sin fjärde tolkningsfråga för att få klarhet i huruvida unionsrätten utgör hinder mot en nationell bestämmelse, enligt vilken återköpsvärdet ska återbetalas till försäkringstagaren om denne utövar sin uppsägningsrätt.

84. Såsom anges ovan krävs det att försäkringstagaren behåller sin uppsägningsrätt vid utebliven eller felaktig information även efter det att avtalets sagts upp av andra skäl och återköpsvärdet från avtalet betalats ut.[54] Detta beror i slutänden på skillnaderna vad gäller rättsföljderna från dessa uppsägningsformer, oberoende av hur de är utformade i de nationella rättsordningarna. Det är vanligt att uppsägning i princip endast har verkan för framtiden (*ex nunc*), medan hävning medför att alla tillhandahållna tjänster ska återlämnas med verkan från och med en viss tidpunkt i det förflutna (*ex tunc*). Det föreskrivs visserligen i försäkringsdirektiven att försäkringstagare vid en uppsägning efter korrekt information om uppsägningsrätten ”befrias från alla framtida förpliktelser som följer av avtalet”.[55] Frågan om vilka andra rättsverkningar som en sådan uppsägning medför – och således verkningar på redan tillhandahållna tjänster – överlåter försäkringsdirektiven, med beaktande av effektivitetsprincipen, åt de nationella lagstiftarna.

85. Den uppsägningsrätt som garanteras enligt unionsrätten kan således inte neutraliseras genom att man i den nationella lagstiftningen inför särskilda bestämmelser, i vilka rättsföljderna regleras för sena uppsägningar på grund av utebliven eller felaktig information som motsvarar de från uppsägning enligt nationell rätt.[56] Detta innebär i slutänden att det inte längre är fråga om en effektiv hävningsrätt, utan om en särskild uppsägningsrätt.

86. Om en sådan reglering av rättsverkningarna begränsar försäkringstagarens krav jämfört med om avtalet upphävs retroaktivt i enlighet med reglerna om obehörig vinst, får detta i övrigt inte medföra att utövandet av uppsägningsrätten inte längre lönar sig i praktiken på grund av de förväntade ekonomiska konsekvenserna.

52 Artikel 35.1 i direktiv 2002/83 och artikel 186 i Solvens II-direktivet.

53 Se, för ett liknande resonemang, Bundesgerichtshofs (Federala högsta domstolen i Tyskland) dom i målet Endress (BGH IV ZR 76/11, punkt 42) med hänvisning till EU-domstolens dom i detta mål (dom av den 19 december 2013, C-209/12, EU:C:2013:864, punkt 22).

54 Se punkt 78 ovan.

55 Artikel 15.1 andra stycket i andra livförsäkringsdirektivet, artikel 35.1 andra stycket i direktiv 2002/83 och artikel 186.1 andra stycket i Solvens II-direktivet.

56 I den lydelse av 176 § stycke 1 VersVG som var tillämplig till och med den 31 december 2018 föreskrevs att försäkringsgivaren ska återbetala försäkringens återköpsvärde om ”en kapitalförsäkring i händelse av dödsfall, vilken är utformad på så sätt att försäkringsgivaren säkert kommer att bli skyldig att betala ut det överenskomna kapitalet, upphävs genom hävning, uppsägning eller bestridande”.

87. Detta skulle kunna vara fallet för sena uppsägningar om rättsföljderna från en sådan uppsägning anpassas till dem som är tillämpliga vid en uppsägning av andra skäl. Desto längre tid som förflyter sedan avtalet ingåtts, ju större blir nämligen summan av de avgifter som betalats in, vilka på grund av denna anpassning till stor del [57] oåterkalleligen går förlorade för försäkringstagaren. Detta strider mot försäkringsdirektivens syfte, nämligen att försäkringstagaren kan utöva sin uppsägningsrätt på ett effektivt sätt.

88. En sådan allmän begränsning av försäkringstagarens krav kan emellertid inte motiveras med att det är säkerställt att alla försäkringstagare behandlas på ett likvärdigt sätt. Försäkringstagare som säger upp avtalet sent på grund av utebliven eller felaktig information kan nämligen inte anses befinna sig i en situation som är jämförbar med den som gäller för försäkringstagare som inte har sagt upp avtalet efter korrekt information och säger upp avtalet i förtid vid en senare tidpunkt. [58]

89. Slutligen står det den nationella lagstiftaren fritt att i det enskilda fallet beakta den risk för missbruk som onekligen föreligger (särskilt vid livförsäkringsavtal som är knutna till investeringsfonder). [59]

90. Detta har exempelvis redan Cour de cassation (Högsta domstolen i Frankrike) gjort i sin dom av den 7 februari 2019 [60] som avsåg en sen uppsägning på grund av påstått felaktig information om uppsägningsrätten. Nämnda domstol konstaterade att den lägre instansen inte fick utesluta ett missbruk av uppsägningsrätten utan att försäkringstagarens konkreta situation, utbildningsnivå och det konkreta syftet med uppsägningen beaktandes i tillräcklig utsträckning mot bakgrund av tidpunkten för uppsägningen.

91. Således ska den fjärde tolkningsfrågan i mål C-479/18 besvaras enligt följande: Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 i direktiv 2002/83/EG respektive artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG ska tolkas så, att de utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken alltid endast återköpsvärdet (försäkringens aktuella värde beräknat enligt de erkända försäkringsmatematiska reglerna) ska återbetalas till försäkringstagaren om denne utövar sin uppsägningsrätt.

2. Preskription av räntekrav (femte tolkningsfrågan i mål C-479/18)

92. Den hänskjutande domstolen har ställt denna fråga för att få klarhet i huruvida unionsrätten, för det fall att ett livförsäkringsavtal ska upphävas i enlighet med reglerna om obehörig vinst, utgör hinder mot att räntekraven begränsas till de sista tre åren innan talan väcktes på grund av en allmän preskriptionsfrist.

93. Denna fråga har ställts mot bakgrund av 1480 § ABGB, enligt vilken ”[f]ordringar på utestående årliga betalningar, i synnerhet räntor, pensioner, underhållsbidrag, underhåll till föräldrar, avtalade årliga kapitalavbetalningar på annuitetslån, preskriberas efter tre år. Själva rätten till betalning i sig preskriberas efter 30 år, om den inte gjorts gällande”.

57 Storleken på denna förlust varierar emellertid beroende på vid vilken tidpunkt uppsägningen äger rum. I den aktuella regleringen av rättsföljderna görs emellertid inte någon som helst åtskillnad. 176 § VersVG har ändrats med verkan från den 1 januari 2019, på så sätt att en differentierad reglering av rättsföljderna har införts beroende på tidpunkten för uppsägningen. Denna ändring ska emellertid inte behandlas här, eftersom den inte är tillämplig i tidsmässigt hänseende på de faktiska omständigheterna i de nationella målen.

58 Se även punkt 76 ovan.

59 Förbudet mot rättsmissbruk utgör en allmän unionsrättslig princip. Se, senast, dom av den 6 februari 2018, Altun m.fl. (C-359/16, EU:C:2018:63, punkt 49).

60 Dom från andra avdelningen för civilrättsliga mål vid Cour de cassation av den 7 februari 2019, F-P+B+I, ref. 17–27.223.

94. Rättigheter kan emellertid inte preskriberas innan de har uppkommit och inte heller innan innehavaren får kännedom om dem. Preskriptionen kan således först börja löpa när uppsägningsrätten utövas.

95. I synnerhet kan den uppsägningsrätt som garanteras i unionsrätten inte utövas på ett effektivt sätt om de krav som uppkommer redan går förlorade innan försäkringstagaren över huvud taget erhåller information om sina rättigheter.

96. Den femte tolkningsfrågan i mål C-479/18 ska således besvaras på följande sätt: Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG och artikel 35.1 i direktiv 2002/83/EG och artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG ska tolkas så, att de utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken, om uppsägningsrätten utövas på grund av utebliven eller felaktig information, rätten till schablonberäknad ränta på de återbetalda premierna på grund av preskription kan begränsas till den andel som omfattar de sista tre åren innan talan väcktes.

VII. Förslag till avgörande

97. Mot bakgrund av ovanstående överväganden föreslår jag att domstolen ska besvara de tolkningsfrågor som Landesgericht Salzburg (målen C-355/18, C-356/18 och C-357/18) samt Bezirksgericht für Handelssachen Wien (mål C-479/18) har ställt på följande sätt:

1) Artikel 15.1 direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet), i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet), jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG, ska tolkas så, att informationen om rätten att säga upp avtalet inte måste innehålla en anvisning om att uppsägningen inte måste ha någon särskild form. I unionsrättsligt hänseende är det inte enbart tillåtet, utan till och med påkallat, med en hänvisning till iakttagandet av särskilda formkrav. (Den första tolkningsfrågan i målen C-355/18 och C-356/18, tolkningsfrågan i mål C-357/18)

2) Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet) i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet) jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 jämförd med artikel 36.1 i direktiv 2002/83/EG respektive artikel 185.1 jämförd med artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG ska tolkas så, att tidsfristen för att utöva uppsägningsrätten, i avsaknad av nationella bestämmelser om rättsföljderna av felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, ska börja löpa om försäkringsföretaget i informationen anger att uppsägningen ska göras skriftligen trots att utövandet av uppsägningsrätten inte är förenat med några formkrav enligt nationell rätt. (Den första tolkningsfrågan i mål C-479/18)

och, i den mån det är relevant,

3) Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet) i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet) jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken tidsfristen för att utöva uppsägningsrätten, i händelse av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten innan avtalet ingås, ska börja löpa vid den tidpunkt då försäkringstagarna – oavsett hur – har fått kännedom om sin uppsägningsrätt. (Den andra tolkningsfrågan i mål C-479/18)

4) Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG (andra livförsäkringsdirektivet) i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG (tredje livförsäkringsdirektivet) jämförd med artikel 31 i direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 jämförd med artikel 36.1 i direktiv 2002/83/EG ska tolkas så, att försäkringstagaren även kan säga upp avtalet på grund av utebliven eller felaktig information efter det att denne erhållit utbetalning av återköpsvärdet på grundval av uppsägningen av avtalet, om

rättsföljderna av utebliven eller felaktig information om uppsägningsrätten inte regleras i nationell lagstiftning. (Den andra tolkningsfrågan i målen C-355/18 och C-356/18, tredje tolkningsfrågan i mål C-479/18)

5) Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG respektive artikel 35.1 i direktiv 2002/83/EG respektive artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG ska tolkas så, att de utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken alltid endast återköpsvärdet (försäkringens aktuella värde beräknat enligt de erkända försäkringsmatematiska reglerna) ska återbetalas till försäkringstagarna om de utövar sin uppsägningsrätt. (Den fjärde tolkningsfrågan i mål C-479/18)

6) Artikel 15.1 i direktiv 90/619/EEG i dess lydelse enligt direktiv 92/96/EEG och artikel 35.1 i direktiv 2002/83/EG och artikel 186.1 i direktiv 2009/138/EG ska tolkas så, att de utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken, om uppsägningsrätten utövas på grund av utebliven eller felaktig information, rätten till schablonberäknad ränta på de återbetalda premierna på grund av preskription kan begränsas till den andel som omfattar de sista tre åren innan talan väcktes. (Den femte tolkningsfrågan i mål C-479/18)